

3 балу

Орест Авдикович

I

Стрінулися на вулиці.

- Добрий день, докторе! - заговорив Бешко. - Добре, що я тебе здибав: маю щось важного сказати.

- Що ж таке? - спитав байдужно доктор Олександр.

- Та... коли, бачиш, забув в сій хвилі... Ага... де так ідеш?

- Я - до редакції, як кожного дня.

- А на баль ідеш... розуміється... що?

- На який баль?

- Касина.

- Ей, лишаяю молодшим... забаву.

- Ото сказав, що знав... Який мені старець. Чоловіче, тобі треба ще вражінь...

- Чи мало я їх пережив... та... шкода говорити... Де так летиш?

- Іменно мав я тобі се сказати... їду на дворець...

- Ну, то їдь здоров.

- Та-бо не перебивай... Має приїхати моя кузинка... панна ВіраМертинська... знаєш її... що?

- Трохи.

- Отже, прийди на вечерок - буде забава... Пам'ятай, зроби то для мене... Ну, що? Прийдеш? Кажи!

- Може.

Розійшлися.

"Страшно здивачів хлопчисько", - думав Бешко про товариша. Всів на трамвай і поїхав просто на дворець - по кузинку.

Своячок і знайомих наїхало більше. Бешко поклав собі, мабуть, за задачу студіювати, як то виглядають в "будній день" ті, що у свято тріумфують, як королеви балу...

І панна Віра приїхала з вітцем - очевидно, на бал. Покликуючися на своє "свояцтво", впросився Бешко на фіакра панства Мертинських і вже по дорозі мав охоту ангажувати кузинку до першого лансьє...

II

У велично пристроєній залі йшов уже другий з черги танець. Доктор Олександр сидів в буфеті і... нудився. Між тим прибіг до нього Бешко і сповістив, що на залі явилася панна Віра. Доктор нервово поворушився у своїм кріслі. Його обняв дивний неспокій радості чи невдоволення - а може, й... болю. Поневолі піднісся з місця й, оглянувши в дзеркалі умучене своє лице, пробурмотів: "Старий я вже, а ще досі - дитина..."

- Бешку, заведи мене на салю і представ.

Бешко взяв товариша під руку і з шармантським поклоном порекомендував панночці:

- Маю честь представити: мій товариш... доктор...

- А, дуже мило... знаємося від "дитинних літ", - перебила панна Віра святочний акт рекомендації.

Бешко відійшов і полишив Олександра з Вірою самих. Довга хвиля немолої мовчанки і взаємних, несмілих обзорин, споглядів і вижидання... Лице панночки паленіє... Олександр, зворушений, мовчить також і підкручує чорнявий вус... Обоє вдивляються собі несміло в очі...

- Ви не гуляєте, пане докторе? - спитала найперше панна Віра.

- Дотепер я не гуляв.

- Чому ж?

- Не виджу приємності в танцях.

- Колись ви так дуже любили гуляти.

- Так... колись... я пропадав за танцями.

- Змінюємося...

- Очевидно...

Підійшов Бешко і попросив панну Віру в танець.

- Змінився той пан доктор.

- Дарма, всі змінюються з ходом часу... І ви, тіточко, змінилися...

- На гірше чи на ліпше?

- Не знаю, бо не кажу того від себе.

- А в чиїм імені?

- Пан Олександр... звірився.

- Як? Розкажи.

- Будете гніватися?...

- Ні! Прошу тебе, розкажи всьо докладно. Що казав доктор про мене?

- Говорив, що ви... змінилися.

- З якого згляду? Кажі щиро.

- Казав, що ви збридли...

- Так... а що більше?

- ...Що у вас ніс задовгий... і що псує симетрію лица.

"Підлий, - подумала з гірким жалем панна Віра, - а я цілих п'ять літ думала про нього..."

- Чи ще що казав? - спитала.

- Нічого більше. Я виджу, що ви вже обидилися, хоч силуетесь укрити свій гнів... Простіть мені... ви самі...

- Спасибі вам... я й сама знаю про се, що я негарна...

- Але ж... тіточко кохані, не титулуйте мене так... "політично". Даруйте, признаю, що я стрілив дурницю, але... ви казали, я... слухав... Ні, він мусить вас перепросити...

Ви... простите йому... правда? І мені... Що?... Він вас перепросить...

- Не потрібно. Я зовсім того не вимагаю. За що? Він прецінь сказав лиш правду... Але... скажи мені, Бешку... що він тепер робить, де він дівається? Від чого він такий чудний тепер?...

- Він... він тепер є співробітником при нашій часописі... Нікуди не буває, втікає від людей, і... трохи здичів... От бачите... на салі забава - а він в буфеті при порожній склянці. Не є він... відлюдьком?...

- Та чи не заостро ти осуджуєш його?

- Я - ні... Щоправда, він в основі річі добрий хлопець, лишень... бідний. Некорисні умови життєві зробили з нього "оригінала" і дивака. Але... ви вже на мене не гніваєтеся, правда, кузинко?

Весела забава йшла своїм ладом. Ні одна панна не могла вимовлятися історичним боєм голови. Комітетові вже постаралися о те заздальгідь. Зрештою, танечників було числом багато більше, ніж панночок, і красавиці могли сміло "мліти на руках дансерів" від умучення.

Тим паче, своїм звичаєм відплачувалися нерівною мірою поганому полові, іменно за те, що поміг їм стати на височи: ні слави і тріумфу, і дразнили мужчин, що нині продають "хрін"[103] на велику скалю. Здемасковані бідолахи мусили сьак-так рятувати захитане становище домінуючого свого авторитету і, відгризаючись завзято, обставали при своїм, вірні традиції, що курс хріну не спаде ніколи до рівня казочно низької ціни, яку настановили фахові знатоки за найліпший навіть сорт "сезонової петрушки".[104]

Лишень Олександр не брав участі у воєнних передирках конвенціонального маневру. Та прибіг до нього Бешко і з лукавою усмішкою на лиці заявив йому, що панна Віра просить його "на слово". Рад-не-рад мусив відійти від свого столика.

- Чим можу вам служити? - спитав якомсь сумовито. Мабуть, мучила його розмова з панночкою.

- Я хотіла просити, щоб ви були ласкаві гуляти зі мною кадрили. Не маю дансера, тож вчиніть мені ту прислугу.

Подав дамі рам'я і попросив до променади по залі. Позволив собі заглянути в карнетик дансерки.

- Даруйте, добродію, моїй смілості. Я, властиво, сказала вам неправду. Бачите, я ангажована вже на цілу забаву. Бешко записав своїм іменем цілий мій карнетик. Але я просила, і він дозволив мені анулювати його підпис бодай в одній рубриці. Був так чемним... для вас. Отже... гуляйте кадрили... добре?

- Для вас готов... Коби лише не довелось мені мати яких переливок з Бешком. Бо, знаєте... за таку річ можна увійти в конфлікт.

- Не бійтеся. Бешко мусить узгляднити волю, химери й авторитет своєї... тіточки.

- Позвольте, яка ж ви йому тета, і звідки він приходить до такої ласки й довір'я у вас?

- Він доводиться мені далеким свояком, добрим знайомим, а не раз і моїм повірником. Коли я у веселім настрою, позволяю, що собі "тикаємо", а як він знов мене

о що просить, то зве мене тіточкою. Але... я рада би поговорити з вами. Не маю нині охоти "вертітися", волю з вами спокійно побалакати. Скажіть мені, прошу вас, як проживаєте, що дієте? П'ять літ ми не видалися з собою.

- Так, - відповів коротко, якби не мав уже сили сказати щось більше.

- Ну, ви нині поправді дуже маломовні. Колись були ви такі говірки, а нині... дорожите кожним словечком... А прецінь, скажіть мені одверто, чи не жаль вам було... за весь час?...

- Не можу й не хочу про се поки що думати. Згадка про се мучить мене і... болить.

- Хто знав вас передше - не пізнав би нині. Ви страшно змінилися...

- В яким напрямі?

- Ну... ви змужніли... посумніли, споважніли, збайдужніли і так далі.

- Кажуть люди, що ми всі змінємося...

- А щодо мене... я рада би почути окремо ваш суд про мене...

- Ви... для мене завжди однакові, незмінні...

- Зручно викручуєтеся, а я... хотіла би замучити вас моїми питаннями...

- Даруйте, пані, щиріше сказати я не міг і не вмію... Чи ви хотіли, може, почути від мене вашу силуетку?

- Спасибі, знаю вже її... чула перед хвилиною.

Панна Віра засміялася кокетно, мовби з видимим тріумфом...

- Бешко вам сказав?

- Так, іменно.

- І ви гніваєтеся? Помітуєте мною, як клеветником, інтригантом...

- Зовсім ні, бо се сказали ви... Знаю вас і вашу оригінальну вдачу... Але все ж таки я радила би вам бути на будуче... огляднішим.

- Ах, і ви... тільки жінщина, я позабув...

- Не зачисляю себе до виїмків.

- Даруйте, але я зовсім не хотів вам ухибити.

- Вірю вам.

- Я сказав се лиш приватно. Мій суд подав я зі становища об'єктивного обсерватора... Бешко виговорився...

- Я сама його о те просила і... рада з того. Від вас почула я перед хвилиною інший суд - се для мене... дуже великої ваги.

- Чи ви мали який сумнів щодо мене?

- Ні, я знала, що ви... чесна людина.

- Спасибі.

Хвилина мовчанки.

- Ваша сестра не ласкава була приїхати?

- Вона? Таж ви знаєте, що вона... уломна.

- Після мене, то ви повинні були взяти її з собою. Я був би перший постарався о те, щоб ваша сестра добре бавилася...

- Се не моя річ... Зрештою, вона вже на посаді... учителькою... може, й не приїхала

би була...

- Ви, панно Віро, часом трохи застрогі і не ласкаві для других... Егоїстка з вас...

- Може бути, що заслуговую часом на такі докори, але не сим разом... Та скажіть мені радше дещо про себе... чи ви пишете ще що тепер?

- Політичні статті.

- Чи се таке інтересне для вас?

- Я не смію завдавати собі такого питання... Але... я з "політики" хліб їм...

- Білий, питльований?

- Ні, разовий... і то крайний на малі крімки.

- Сумно, коли так.

- Чому? Кілько ж то людей на світі раді би цілий свій вік мати лишень чорний хліб. І я вийшов з такого гнізда, де не забагають білого хліба.

- Так, але... щоби їсти чорний хліб, на те не треба тільки літ учитися і мозолитися...

- Практичний ваш погляд, але годі мені згодитися з ним. Зрештою, мій хліб не такий дуже чорний, лиш часом не дуже смаковитий і... наче в зуби коле...

- Ну, то лишім сю квестію... Я хотіла спитати, чи ви не пишете... поезій!

- Ні, Богу дякувати. Мої вірші мусили би бути відбитком внутрішньої картини мого "я". Отже, самі осудіть, як би вони виглядали? Зовсім некорисно.

- Чому? Се не було би чей нічо злого, коли б вони виходили з-під вашого пера сумними. Чи лише те подобається, що "весело написане"?

- Так, світ бажає за всяку ціну утіх і розкошів, хоч бий штучних, а мої сатири заостро торкали б о струну людських нервів.

- Але вам полегшало би, якби ви поділилися зі світом вашою журбою.

- Ні. Жаль не меншає від того, що його "слухають" люди, а я не маю права жадати, щоб люди загалом слухали те, що мене болить. Часом здається, що нам "легше на душі", коли нашу печаль відчує дорога нам людина. Але й та полегша є лиш хвиливою ілюзією... Всяке горе треба доконче переболіти й перетравити у собі самім.

- Може, й так... Та колись я любила ваші поезії. Ви відчитували їх з рукописів, а я уважно слухала... Шкода, гарні були часи... колись...

- Гадаю, що не ліпші теперішніх. Хіба що більше було в них омани, дуреня самого себе, більше мрій... і терпінь.

- І то щось варто.

- Що? Терпіня? Такого добра й тепер мені не брак.

- Я мала на думці лишень... мрії. Прецінь ліпше бодай мріти про кращі часи, чим заедно гризтися сучасністю, тим більше, коли знаємо згори, що зарадити їй хибам ми ніяк не в силі.

- Такого правила придержуються, мабуть, усі жінщини, і оскільки мені відомо, то добре на тім виходять.

- Може.

- Зрештою... мрії ще й тепер не покидають мене, лиш я стараюся позбутися їх якнайскорше, бо мрії... мучать мене.

- Як ви се розумієте?

- Подам вам приклад. Ще донині була моєю далекою мрією можливість, щоб ми колись знов стрінулися і наблизилися до себе. Я думав про таку мрію і... боявся її. Уявіть собі мою мрію уперсоніфіковану... коли б вона так мала загостити до мене, я... не спроможний дати їй хоч би закутину в моїй уяві.

- То ви жалуєте, що ми пригадалися одно одному?

- Панно Віро, звідки у вас таке питане?

- А чому ж так говорите, що я не годна вас добре порозуміти? Як загадочні ваші слова, так само мрачна ваша думка. Звідки-то у вас якийсь песимізм і зневіра до себе і вередування на світ і на людей...

- Умію бути також веселим і можу ще й других забавити. Учуся віддавна не виявляти на зовні моїх душевних почувань і можу сказати, що в маскованю дійшов я вже до якої-такої вправи.

- І на що придасться вам таке студійованне?

- Житє вимагає від нас комедії і з кожним днем більшає число паяців, у котрих в душі смуток і біль, але на лиці й у словах радість, веселість і... щастє.

- Волю все ж таки те, що правдиве і природне.

- Я зовсім не мав наміру зачисляти вас до клубу тих "декадентів"... але, бачите, світ любить комедію й одобряє... дурниці...

- Ну, я вислухала спокійно вашого викладу, але скажіть ви мені, чи ви завсїгди такі нудні, їдкі і терпкі, як нині?

- Я? Навпаки. Не годиться сумувати... на балі. Противно - хочу бути веселим і... "приємним".

- І нелегко се вам приходить?

- Бавлюся дуже добре.

- Таж ви не гуляєте.

- Може, якраз для того... Не мучуся, бо... я вже утомлений... морально. Зате ви були так добрі вислухати мою сповідь, і мені тепер полегшало... спасибі.

Заграла музика... Почався кадриль. На залі рух, веселість, життя.

Невеличка громада молодих знатоків дівочої вроди зійшлися на довірочну нараду: котрій красавиці признати вінець першої краси? Нелегка то річ. Кандидаток на балеву царівну було кілька; одною з них могла би бути і панна Мертинська.

- Ніс завеликий, - сказав критик.

- Як капець, - докинув другий.

- Ну, пересада... зрештою - річ смаку, - заключив оборонець. - Вона мені подобається... може, лиш для того.

- Для носа, - підхопив іронічно "прокуратор".

- Хіба очей не маєте! Вимазати геть з лісти кандидаток! - кричав завзятий критик.

- Так, так, замкнути дискусію! Нема часу. Хто там слїдує далі?

І так передискутували цілу лісту панночок, але першої премії не признали жадній. Щоби нікому не ухибити - царівни балу не іменовано, але... було їх кілька...

Хитрий і проворний нарід – ті "фахові професіоністи", а деколи й на дипломатії знаються!..

Між тим забава, у кого щира, у декого лиш "офіційна" й вимушена, пливе своїм ладом... Плаксива скрипка так і бадьорить оспалого духу втомлених танечників. Гробовим голосом зове несамопитий бас і розбурхує дрімучі хвилі балевої атмосфери, надаючи вечоркові неприродної веселої закраски.

У молодіжи "самі ноги зриваються до танцю". Старші мило згадують літа своєї молодості. Пережиті песимісти самохіть зрікаються завчасно постарілої думки-ідеї і з жалем нагадують часи, коли то, "дуріючи", не були ще песимістами. Годі бути байдужим на чар живої краси... Годі спинити розбурхане життя, що потекло вже живою струєю... Хто не затямив невгомного шалу молодечих літ?...

Боже!.. Дрібку щастя, хвилину... заснути в солодкій нетямі! Коли ж немає правдивого щастя на світі, так бодай хоч би тіні з нього... хоч би тільки того трійла, що задурманює голову, усипляє людські нерви... щоб серце бідне стояло у п'яних розкошах сонної уяви, замерло в обіймах зрадливої нірвани...

...В кипучім вирі гулящого життя метушаться знадні грації о лебединих шийках, електризуючих, алебастрових раменах, з утомленими лицами, усміхненими очима... Розкішне арома розколисаних цвітів і шал солодкого забуття, омана щастя, чар живої весни і тихі шепти любовних слів.

Боже милий, а декому плакати хочеться на вид комедії... Чого ж такі йдуть на вечорки? Нащо затроюють красу хвилевого упоення розбурханої душі? Сила то з тих жвавих танечників "в тісних черевиках" забувають прикрий біль і в несамопитім одурі уносять свої красавиці... легонько, що й землі не достапають. А прецінь "черевик давить шалено". Нічо не вадить. Усе даруємо за хвилину чарівної ілюзії, щоб тільки забути... буденне життя.

"...Музико грай! Щоб душа відчула розкішний шепт любовних слів... Заколиши мене, чарівна пісне, до солодкого сну, а я потопчу колючі цвіти, що зросли на ниві житевої прози, і пригорну сонне марево мого щастя до палкої груді, унесу його в країну мрій, поезії, ідеалів. Там ми заживемо новим житєм, раю мій, мріє, осолодо страдань".

Доктор Олександр бавиться у своїх мріях-дратуваннях. Лишень задумане лице зраджує його печаль... Байдуже. Приголубив свою дівчину і рад би, щоб та хвиля омани була вічною.

– Чи гарно грає музика?

– Я не слухав її. Любі слова з уст ваших чарували дужче мій слух, чим найкраща гра вишколеної оркестри.

І дівчина вдивляється цілою душею в лице хлопця і слідить, чи правду говорять отсі втомлені очі... Ні, вони не лукавлять, хоч гірко їм доводиться... казати правду. "Очі дівочі... не мучте мене, не крайте хорої душі... не губіть весни молодого життя"...

У вікна зали зазирає сірий досвіток...

– Світає вже! – каже панна Віра.

– Жаль мені ночі... Я її дуже мило провів. Навіть... вигулювся...

- А на вечерку "Клубу" будете?

- Не знаю поки що.

- Прийдіть - я вас прошу.

- А я знов прошу вас не ставити до мене ніяких вимог. Може, я й не буду в силі того зробити, а так я мусив би, коли б що ви мене обов'язали. Прошу вас дуже - будьте ласкаві цофнути ваше слово просьби.

- Най буде - відкликую. Але як лиш можете - прийдіть.

- Спасибі - обіцяти не можу.

- Чому?... З якої причини?

Завагався. Його голос почав якось дивно фалювати.

- Я не хотів би мати перед вами... тайни... Річ проста... Кінець місяця...

Змівся на виду в тій хвили. Лице скривилося як до судорожного плачу.

- Не вмієте, як бачу маскуватися, пане докторе...

- Панно Віро, не звіть мене так, прошу вас, - сказав з жалем, зі сльозами в очах. - Те слово досі не заплачене...

- У вас, друже, добре серце. Поважаю вас за те. Чому ж ви здавали той докторат?

- Може... щоби декому заімпонувати моїм титулом, - відказав, силуючись на гіркий усміх.

- Не вірю тому... Ви не з таких, що їм пустяки в голові.

- Ну, то скажу правду... Наша часопись потребувала... фірми...

- І вам те не оплатилося?

- Найшовся хтось... з поважнішим іменем, а мене взяли... наразі на... помічника...

- А відтак?

- Стараюся о ліпше і постійне місце.

- Будете ласкаві... сповістити мене, коли направите своє становище.

- Позвольте, що сам особисто завезу вам сю вістку і попрошу вас о...

Подала йому руку, він підніс її до уст...

- До побачення... небавом, - сказала на відхіднім.

- Не можу собі так само пожелати.

- Старайтеся... Віднині за дві неділі.

- Дуже радо... але... не обітцюю...

Розійшлися:...вона "на квартиру" відпочати по невиспаній ночі, він... на снідання, відтак - до редакції.

III

Минули два тижні. До редакційного бюро вбіг... Бешко.

- Добре, що я тебе застав. Маю щось важного сказати.

- Що таке?

- Ей, до лиха "вилетіло"... Що робиш?

- Пишу, як видиш.

Бешко прочитав: "Розоружені європейських держав", ч. IV (далі).

- Ти сам то фабрикуєш?

- Так... розуміється... Як там випав вчорашній вечерок?
- Знаменито... Надзвичайно... Сто двацять чотири пари... Забава... non plus
ultra.[105]

- Була, може, панна Мертинська?
- Були зразу обі; але забралися зараз по першій кадрили... Вже й від'їхали...
- Певно, "петрушкували"?
- Але де... Ага. Я мав тебе запитати, чому ти не був? Я іменно по те й прийшов.
- Як хочеш доконче знати, то скажу: я не мав за що купити... білету...
- Бійся Бога... така дрібниця.
- Для мене се головна перепона й одинока причина... Кінець місяця... числюся...
- Шкода... останній бал сих м'ясниць.
- Тим ліпше для мене... не буде спокуси...
- Чи ти насправду так нужденно "стоїш"? Сила маєш місячно?
- Сорок чотири і п'ятдесят шість нових.
- Всього-на-всього?
- Було би більше, але... обтягають мені в щомісячних ратах за... рестанції.
- За що?
- За всілякі "гріхи"; головно, за мою докторську таксу, що заложив за мене мій шеф.
- І довго ще маєш сплачувати?
- Вже лиш два місяці.
- А потім?
- Від першого мая покидаю публіцистику.
- Ну і...?

Олександр подав йому "рекомендуючий лист".

- Що се? Декрет? Гратуюю... То, певно, зараз женишся?
- Так, вліті.
- Ну, то славно! А не казав я, що ти надзвичайно спосібний хлопець?! Може, пійдеш зі мною на друге снідане?

- Де?
- До Пікенса.
- Ні, не маю часу ані грошей.
- То вже моя голова в тім. Я тебе прошу.
- Спасибі, не заходжу ніколи до Пікенса.
- Дуже мені прикро... Мушу йти сам. Я лиш там маю кредит.

Розсталися.

Час минав поволі, але весело й не скучно. Лише панна Віра вижидала вісті з дня на день: приїде чи не приїде? Вуйна Людвіка стала їй у пригоді і виложила карти. "Кабала" виходила ніяково... четвер... недобрий день. Зате йшов пасьянс, що... приїде. Ну так, але... коли?

Примітки

103 Продавати "хрін" – цей фразеологізм стосується чоловіків, які стоять і не

танцюють.

104 Продавати "петрушку" – цей фразеологізм стосується жінок, яких не запросили до танцю.